

## Теоретичне обґрунтування поняття “самоосвіта” в процесі професійної педагогічної діяльності майбутнього фахівця

Кіровоградський державний педагогічний університет  
імені Володимира Винниченка (м. Кіровоград)

**Постановка наукової проблеми та її значення.** На сучасному етапі нашого життя за умов постійних соціально-економічних і політичних дестабілізуючих криз важливою й такою, що відіграє особливу та фундаментальну роль у житті кожної людини є вища освіта. Сьогодні вона не тільки виконує свою основну функцію – формування професіонала, а й для більшості молодих людей стає обов'язковим етапом у житті. Це гостро ставить перед нами проблему якості вищої педагогічної освіти.

Важко не погодитися, що зміни, які відбуваються в усіх життєвих сферах, зумовлюють потребу перетворення, оновлення й зміцнення системи вищої педагогічної освіти. В умовах її реформування особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх фахівців як високопрофесійних, компетентних спеціалістів. Ідеться про викладача як про освічену, творчу, фізично й морально здорову, полікультурну особистість. Звідси випливає актуальність формування в майбутніх педагогів компетентності до самоосвіти, що й становить тему нашої роботи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми.** Загалом проблема самоосвіти вчителя є багатогранною. Її значущість знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (Ф.-А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський), зарубіжній педагогічній науці (І. Г. Герде, В. Оконь та ін.), так і у вітчизняній науковій думці (В. К. Буряк, В. А. Козаков й ін.). Питання професійної самоосвіти, зокрема застосування психолого-педагогічних знань у самоосвітній діяльності вчителя, самоосвіта молодого вчителя як умова вдосконалення його професійної діяльності розкриті М. М. Заборщиковою, Б. П. Зяніним, Д. А. Казихановою, І. Л. Наумченко.

У працях В. Андреева, А. Громцевої, М. Піскунова та інших висвітлено педагогічні основи самоосвіти. Питання професійної педагогічної самоосвіти порушували І. Барсуков, Т. Борисова, І. Наумченко, О. Прокопова.

Отже, проблема самоосвітньої діяльності охоплює широкий спектр питань. Проте питання організації самоосвітньої діяльності педагога в системі підвищення кваліфікації та чинників, що впливають на її динаміку, є практично не розробленими й потребують комплексного вивчення та створення якісно нової технології самоосвітньої діяльності майбутнього спеціаліста, яка б відповідала новим соціальним, освітнім, культурно-просвітницьким тенденціям, підвищенню рівня професіоналізму й компетентності, соціальної відповідальності, формуванню загальнолюдських ціннісних орієнтацій викладача ВНЗ.

Ми підтримуємо вищенаведених авторів і вважаємо, що серед основних завдань самоосвітньої діяльності педагога слід виділити:

- удосконалення теоретичних знань;
- формування професійної та педагогічної діяльності педагога;

– здатність до постійного оновлення й збагачення особистісного потенціалу через мотивацію та усвідомлення себе як гармонійної й усебічно розвиненої особистості.

**Завдання дослідження** – вивчити поняття “самоосвіта” в процесі професійної та педагогічної самоосвітньої діяльності педагога.

У статті використано такі **методи**: аналіз й узагальнення психолого-педагогічної літератури; навчально-методичних праць щодо вдосконалення змісту, форм і методів самостійної діяльності студентів до самоосвіти.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Проблема самоосвіти є однією з найбільш актуальних у психолого-педагогічній науці. Її значимість зумовлена складністю об'єкта, цілеспрямованою метою до вдосконалення засобів і методів самоосвітньої діяльності, зростанням її значущості для людства й переходу його на найвищий рівень самоосвіти.

“Професійне зростання спеціаліста, його соціальна необхідність, як ніколи, залежать від уміння проявити ініціативу, вирішити нестандартне завдання, від здатності планувати і прогнозувати результати своїх самостійних дій. Це переорієнтовує самостійну роботу з традиційної мети – просто-

го засвоєння знань, набуття вмінь та навичок, досвіду творчої і науково-інформаційної діяльності – на розвиток внутрішньої і зовнішньої самоорганізації майбутнього спеціаліста” [2, 22]. А. К. Громцева розглядає самоосвіту як зумовлену самою особистістю систематичну пізнавальну діяльність із метою розвитку освіченості [3].

Самоосвіта, за М. Касьяненко, – цілеспрямований процес самостійного оволодіння цілісною системою знань та вмінь, поглядів і переконань, прогресивним досвідом у певній сфері діяльності під впливом особистих і суспільних інтересів [6].

“Самоосвіта – самостійна освіта, отримання системних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя та ін., яка передбачає безпосередній інтерес особистості в органічному поєднанні із самостійністю у вивченні матеріалу” [1].

Л. Є. Сисоева вказує, що самоосвіта гнучко реагує на запити й вимоги суспільства, постійно вимагаючи зростання фахової компетентності. І тут на перше місце виходять самоосвіта та самовиховання [7, 46]. Схожої думки притримується Л. О. Лузан. Науковець підкреслює, що самоосвіта – це потреба творчої й відповідальної людини будь-якої професії, тим більше професії з підвищеною моральною й соціальною відповідальністю, якою і є професія вчителя [4, 220]. О. О. Василішина розглядає самоосвіту вчителя як сукупність таких складників: самооцінка, самооблік, самовизначення, самоорганізація, самореалізація, самокритичність, саморозвиток. Формуючи цю сукупність, можна передбачити свідому самоосвітню діяльність педагога (О. О. Василішина, 2011). Кан-Калик поняття самоосвіти виводить, як “цілеспрямовану пізнавальну діяльність, яку здійснює педагог, з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними і спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для вдосконалення педагогічного процесу” [5, 6]. Адже щоб залишатися професіоналом, педагог повинен здійснювати неперервний процес самоосвіти.

На думку А. Маркової, “самоосвіта – це особлива діяльність, яка має свою специфічну структуру, що відрізняється від навчальної діяльності та її самостійних форм основними компонентами – мотивами, завданнями, способами дій і контролю, які визначаються самим студентом. Як правило, в основі самоосвіти лежать мотиви життєвого значення, потреби, які не задовольняються в умовах школи чи вищого навчального закладу, більш зрілі способи роботи й контролю” (М. Д. Белей, 1998, 161). Вивчаючи та аналізуючи висвітлення проблеми самоосвітньої діяльності в працях інших вчених, можна вивести своє розуміння поняття самоосвіти. Отже, самоосвіта – це вид пізнавальної діяльності, який цілеспрямований та усвідомлено направлений на самостійне засвоєння, осмислення й наповнення новими теоретичними знаннями, набуття та самовдосконалення відповідних умінь і навичок до професійного саморозвитку. Проте проблема розвитку самоосвітньої діяльності нині постає перед нами дедалі гостріше. На сьогодні показники самоосвітньої пізнавальної діяльності й самоосвіти студентів узагалі є дуже низькими. Одна з основних причин цих низьких показників – недостатньо сформований рівень мотивації до навчальної діяльності.

Серед інших причин виділяються такі:

- брак часу, який був би необхідний студентам для позааудиторної роботи й самоосвітньої діяльності;
- неусвідомлення студентами самостійної роботи як необхідного виду практичної діяльності самоосвіти та особистісного саморозвитку й самовдосконалення;
- відсутність певних умінь та навичок самостійної роботи в процесі самоосвітньої діяльності;
- викладачі стали менш вимогливими до студентів стосовно набуття ними більш поглиблених теоретичних знань майбутньої професійної діяльності;
- дуже мала кількість додаткової літератури.

Професійна підготовка майбутнього педагога має забезпечувати наявність у нього ціннісних орієнтацій, мотивів, внутрішньої потреби в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань, усвідомлення ним особистісного та суспільного значення самоосвіти, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів на шляху до опанування новими знаннями в процесі самоосвітньої діяльності. Отже, урахувавши психологічний і педагогічний аспекти розв’язання проблеми, специфіку самоосвіти, можна стверджувати, що:

1. Самоосвіта є результатом освіти й обов’язковою умовою ефективності останньої. Взаємозв’язок процесів освіти та самоосвіти зумовлений тим, що:

- самоосвіта сприяє накопиченню знань, формуванню інтелекту, розвитку;
- розумових сил і здібностей;

– самоосвіта є інформативним процесом, складником розумового самовиховання, завдяки якому виробляються якості, потрібні для успішного оволодіння знаннями.

2. Самоосвіту не можна ототожнювати із самостійною роботою, тому що вона – це є цілеспрямоване добровільне вдосконалення особистості у сфері науки, культури за допомогою самостійної та науково-дослідницької діяльності. Отже, самостійна робота є одним із засобів самоосвіти.

Зазначене вище дає підставу трактувати самоосвіту як вид пізнавальної діяльності, яка характеризується активністю, самостійністю, добровільністю й спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формування культури розумової праці.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, самоосвіта є одним із найважливіших способів підготовки педагога до професійної діяльності. І стимулювання потреби майбутніх учителів до професійної самоосвіти – важливе завдання вищих педагогічних навчальних закладів. Особливим це завдання є для підготовки майбутніх спеціалістів до професійної діяльності. Вони ж і є втіленням ідеальності для студентів під час професійної діяльності, тому гармонійність, багаторівнева розвиненість, компетентність, індивідуальність викладачів ВНЗ матимуть важливий впливово-наслідувальний характер, а ці риси педагога досягаються не лише під час аудиторної роботи у вищому навчальному закладі, що характеризується дуже часто пасивним зазубрюванням і нерозумінням суті навчально-виховного процесу, а й через неперервну, послідовну й систематичну самоосвіту.

У подальшому наше дослідження буде спрямоване на вивчення поняття “самовдосконалення майбутнього фахівця” як складової частини саморозвитку особистості.

#### Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Гончаренко С. У. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності / Л. Григоренко // Рідна школа. – № 8. – С. 22–24.
3. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию : учеб. пособие по спецкурсу для студ. пед. ин-тов / Громцева А. К. – М. : Просвещение, 1983. – 144 с.
4. Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти : тези Міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 квіт. 2011 р., м. Біла Церква) / за наук. ред. В. В. Олійника, Н. І. Клокар, Л. М. Карамушки, В. В. Лапинського. – Біла Церква : [б. в.], 2011 – 220 с.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / Кан-Калик В. А. – М. : [б. и.], 1987.
6. Касьяненко М. Д. Самостоятельная работа студента : учеб. пособие для слушателей ФПК вузов / Касьяненко М. Д. – Киев : УМК ВО, 1988. – 280 с.
7. Сисоева Л. Є. Неперервна освіта в Україні: її складові і тенденції розвитку / Л. Є. Сисоева // Післядипломна освіта в Україні. – № 1. – 2011. – С. 46.

#### Анотації

*В умовах реформування вищої педагогічної освіти особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх фахівців. Завдання роботи – аналіз змісту поняття “самоосвіта”, методи – аналіз та узагальнення психолого-педагогічної літератури; навчально-методичних праць щодо вдосконалення змісту, форм і методів самостійної діяльності студентів до самоосвіти. Самоосвіта є результатом та умовою ефективності освіти. Це цілеспрямоване добровільне вдосконалення особистості у сфері науки, культури за допомогою самостійної й науково-дослідницької діяльності. Отже, самостійна робота є одним із засобів самоосвіти. Таким чином, стимулювання потреби майбутніх учителів до самоосвіти – завдання вищих педагогічних навчальних закладів.*

**Ключові слова:** самоосвіта, самостійна робота, майбутні фахівці.

**Сергей Мишин, Теоретическое обоснование понятия “самообразование” в процессе профессиональной педагогической деятельности будущего специалиста.** *В условиях реформирования высшего педагогического образования особую актуальность приобретает проблема подготовки будущих специалистов. Задачи работы – анализ содержания понятия “самообразование”, методы – анализ и обобщение психолого-педагогической литературы; учебно-методических работ по совершенствованию содержания, форм и методов самостоятельной деятельности студентов к самообразованию. Самообразование является результатом и условием эффективности образования, целенаправленным добровольным совершенствованием личности в сфере науки, культуры посредством самостоятельной и научно-исследовательской деятельности. Итак, самостоятельная работа – одно из средств самообразования. Таким образом, стимулирование потребности будущих учителей к самообразованию является задачей высших педагогических учебных заведений.*

**Ключевые слова:** самообразование, самостоятельная работа, будущие специалисты.

**Sergey Mishin. Theoretical Reasoning of the Concept of “Self-Education” in the Process of Professional-Pedagogical Activity of Future Specialists.** *In conditions of reforming of higher pedagogical education is becoming particularly urgent problem of preparation of future specialists. Objectives of work: analysis of the notion of “self-*

*education". Methods: analysis and synthesis of psychological and pedagogical literature, teaching and methodological works for improvement of content, forms and methods of independent work of students for self-education. 1. Self-education is the result and precondition of the effectiveness of education. 2. Self-education is a purposeful voluntary improvement of the person in the sphere of science, culture through independent and scientific-research activity. Though, independent work is one of the means of self-education. Thus, the promotion of the needs of future teachers for self-education is the task of higher pedagogical educational institutions.*

**Key words:** *self-education, self-education work, future specialists.*